

Villani János és Máté krónikája.

(Második és befejező közlemény.)

A krónikásra vall Villaniban az is, hogy Firenze történetét a bábéli nyelvzavarral kezdi s folytatja a város őstörténetével, úgy hogy a *Chronica de origine civitatis*-ban találta. A későbbi századok történetének előadásában is kritikátlanul, könnyen-hívően használja forrásait, minden válogatás s vizsgálódás nélkül készségesen átveszi, amit az előtte „hiteles krónikák nyújtanak”. Ahol azonban, mint műve nagyobb részében saját tudomása szerint mint kortárs, gyakran mint szemtanu tudósít, Cronikája a biztonság jellegét nyeri s adatainak változatossága s gazdagsága a történeti források egyik legbecesebbjévé teszik. Korához érve, tanúlságosan adja elő nemcsak a honabeli, hanem az azon kívüli tényeket is. A francziák flandriai vereségeinek előadása valóságos oknyomozó előadás. (VIII. 56—57.)

Elbeszél kicsinyest s nagyszerűt, háborúk s forradalmak, nagyszabású válságok mellett helyet találnak elbeszélésében a természeti tünemények, tűzvészek, szőlő a gabona áráról, jelekről és csodákról. Erdeklődik idegen országok, népek története, szokásai, intézménye iránt. „Röviden ismertetem a saracénok törvénykönyvét, az Alcaramot, hogy bármely keresztény, ki ezt olvasni fogja, ismerje meg a saracénok hamis törvényeit s vadságát s álljon készen ami szent katolikus és evangélikus egyházunk terjesztésére”. (II. 8.) Képet fest kora erkölceseiről, műveltségi állapotairól s gondolkodás módjáról, leírja szülővárosa belszervezetét, fejlődését, nevezetesebb épületeit, a régiiek szokásait, életmódját. „A jó régiiek (popolo vecchio) idejében Firenze polgárai józanul egyszerű étkekkel éltek s kevés költségből kijöttek, szokásaik s modoruk durvák s műveletlenek voltak. Vastag posztóruhába öltözködtek ők maguk s nők, sokan fedetlen bőrrel jártak, fejükön sapkát, lábukon bőrezipót viseltek, a firenzei úrnők dísztelen czipőkben, az előkelőbbek ókori divat szerint bőrvvel övezett skárlát-szín igen szűk szoknyákkal érték be s prémmel bélelt, felül fejre húzható kámzsával.

ellátott mándlit hordtak; közsorsú nők hasonló szabású zöld posztó ruhát viseltek; 100 lira volt egy nő rendes hozománya, 2—300-at az időben rendkívülinek tartottak s a legtöbb leány 20 vagy még több éves koráig nem ment férjhez. Ilyen viselkedésük s ilyen durva szokásaik voltak akkor a firenzeieknek, hanem vallásosak s egymás, valamint a község irányában becsületesek voltak; durvaságukban s szegénységükben is nagyobb s dicsőbb tetteket hajtottak végre, mint a mi kiművelt korunkban nagyobb gazdagsággal“. (VI. 69.)

Az ethimologisálásnak — miként a középkoriak általában — Villani is nagy barátja. Perugia szerinte Persus consultól vette nevét, Arezzo neve az arare szógyökérből ered, Pisa annyira mint pesare = mérni, Lucca a luce, világosság, mivel itt volt Toscanában az első keresztyén püspökség (I. 53.) stb.

A *Trecento* iskolájában szellemi s közgazdasági életre nevelt ember létére a látott s hallott dolgokat oly *világossággal* festi, mely önkénytelen sajátja egy józan gondolkodású, a körülményekhez alkalmazkodni tudó emberek s tények megfigyelésére képes léleknek. Innen ítéleteinek helyessége, mérsékeltisége, nemcsak az öreg kor nyugalmának, hanem egy benső harmoniában álló léleknek tanúsága. Villani nem elégszik meg az események egyszerű elénkbe állításával, hanem meg akarja azokat világitani s motiválni; de néha éppen nem találja fején a szeget, mint midőn pl. a firenzei pártviszályokat a lakosság vegyült voltából magyarázza: „Nem csoda, hogy a firenzeiek mindig viszálykodnak, lévén ők két annyira eltérő s ellenséges nép, mint a nemes rómaiak s a durva fiesoleiek utódai“. (I. 38. III. 1.)

Róma lehanyatlásának okát abban leli, hogy „az ég 8-ik szferája 120 évenként 1—1 fokkal az északi sark felé halad s így tesz 15 fokig, azaz 1800 évig, azután hasonló módon visszatér, mert Isten tetszése, hogy a világ ennyi ideig álljon fenn, mert látjuk, hogy a világon minden változandó“. (I. 50.). Nagy eseményeket gyakran kicsinyes indító okokra vezet vissza. A firenzei fehér s fekete, demokrata s oligarcha pártok viszálykodását a Cerchi s Donati családok vetélkedéséből származtatja.

Különösebb politikai éleslátást nem tanusít, bár néha igen talpraesett megjegyzései vannak. Így pl. Giano dela Bella bukásánál egészen helyesen hasonlítja össze a firenzei demokratiát az athenivel, mely nem tűri az egyén túlsúlyra jutását az állami életben: „nagy példa a jövő polgáira, hogy vigyázzanak s ne akarjanak polgártársaik urává lenni, nagyon önhittek se legyenek, hanem elégedjenek meg a polgári egyenlőséggel, mert ugyanazok, akik nagygyá lenni segítettek, irigységből el fogják árulni s megbuktatására törnek. Tapasztalat-igazolva tény, hogy

aki Firenzében a nép vagy a község vezérévé lett, megbukott“ (VIII. 8.)

Jellemzései is élénk megfigyelő tehetségéről tanuskodnak. Eseményeket s egyéneket egy-két, többnyire találó megjegyzéssel jellemez. Ilyen pl. Manfred nápolyi király jellemzése: „Manfred a lombardiai Lancia őrgrófok családjából származott szép nőnek II. Frigyes császárral való viszonyából származott fia, gyönyörű férfi, atyjánál még nagyobb mérvben az élvezetekbe merült; maga is dalnok s költő volt, kedvelni látszott a bűvészeket s udvaroncokat, meg a szép nőket; mindig zöld bársonyba öltözködött, igen bőkezű, udvarias, jó társalgó volt, úgy, hogy igen kedves szeretetre méltó ember vala, hanem egész életén át epicureista volt, nem törődött sem Istennel, sem emberrel, csak a testi gyönyörökkel“ (VI. 46.). — A IV. (Szép) Fülöp francia király ellen felkelt flandriaiak vezére „Konichey Péter — kit bátorságáért Piero le Roynak (Péter királynak) neveztek el — szegény posztószövő volt, alacsony termetű, fél szemére vak s több mint 60 éves, nem tudott francziául, sem latinul, anyanyelvén, a flamandon azonban jól beszélt, emellett bátorságban s előrelátásban nem volt párja Flandriaszerte. Beszédeivel ő indította nagy tettekre az országot, a miért illő róla megemlékezni“ (VII. 55.).

Földrajzi ismeretei egészen kora színvonalán állanak. Jeruzsálem nála is a föld kerektség közepe, Azsia a földfelület felét foglalja el, a longobardokat a magyarokkal egy népnek tartja (II. 7.). Villani ösztönszerűleg érezte azon szoros összehatást, mely a történelem s annak színtere közt mindenütt fellelhető, miért is műve bevezető részeiben rövid leírást ad története színteréről. Azsiát a Cumaniában (a mai Dél-Oroszország) lévő Don folyó választja el Európától, e tájon van Rossia (Oroszország), Bracchia, (Oláhország) Bolgária, Alánia (a Kaukászus északi lejtői), délre Saloniche s Görögország, melynek részei Acaia Moreával, innen éjszak felé a Velencei öböl mellett Durazzo s Romania (Rumelia) egy része, innen Istriáig s Friaulig Schiavonia s Magyarország egy szeglete stb.

Politikai pártállására Villani — miként szülővárosa is — határozottan *fekte guelf*, de pártszenvédely nélkül; egész művén eláradó komolysága s mély igazságszeretete sokkal inkább ügyel az igazra s hasznosra, mint a pártérdekre. Előtte guelf annyi, mint nemzeti, egyházi párt. „A tapasztalás mutatja, hogy a ki a szentegyház ellen támad és ki van átkozva, elvész annak teste-lelke; valóban félelmes a szentegyház átka, legyen az igazságos vagy igazságtalan, a mit nyilvánvaló csodák tanúsítanak s a ki a régi krónikákat olvassa, láthatja ezt a régi csá-

szárokon s urakon, a kik felláztak a szentegyház ellen s üldözték azt“ (VII. 29).

Egyházas érzülete azonban korántsem gátolja az igazság kimondásában az egyház vezetőivel szemben. Elítélőleg nyilatkozik a simoniát űző pápákról (VII. 54). „V. Kelemen pápa nagyon kapzsi, simoniát űző — úgy hogy minden beneficiumot pénzért adott — s élvvágyó ember volt, mert nyíltan beszélték, hogy barátnőt tart: rokonait nagy kincsek birtokába juttatta“ (IX. 59). „A mit a papok egyszer elmulasztanak, későre tudják aztán helyrehozni“.

A száműzött fehérpártiakat többször ellenségnek nevezi (pl. VIII. 72.); mindemellett nem szenvedélyes s igyekszik igazságosnak lenni az ellenpárttal szemben is; így helyteleníti saját pártjának egy Danteval, egy Farinata degli Ubertivel szemben követett eljárását (XII. 44). Nem az emberek pártállását, hanem egyedül tetteit nézi. Guelf létére mily borzalmas közönyösséggel értesít pl. arról, miként égettek meg a spoletói ghibellinek 1320-ban egy pajtában 200 guelfet (IX. 104), buzgó keresztyén létére meglátja s méltányolja a jeles tulajdont a pogányban is (pl. VI. 54). Felfogásában, érzületében mindenekelőtt *firenzei*, Firenze nemcsak Cronicajának, hanem a szerző világnézetének is középpontja. Még a világhódító római ősoket is mint félig-meddig idegen népet tekinti, „a rómaiak dicsősége nem egyedül Róma lakóit, hanem a toscanaiakat s más italiaiakat is illeti“ (I. 29.).

Egyéni hajlamai a gazdag *popolanik* (népemberek) felé vonták, kikhez családja is tartozott s kik az Ordinenti di Giustizia értelmében a közhatalmat kizárólag gyakorolták. Elte vége-felé panaszkodik az alsó osztályok feltolakodása miatt (XII. 43.).

Mint oly történet írója, melynek kifejlését félszázadon át figyelemmel kísérte, számos fontos adatot őrzött meg Firenze szellemi,¹ főleg anyagi életéről s ezek legtanulságosabb részei művének, melyekre nézve nincs párja valamennyi krónikás közt

¹ „Megemlékszem Brunetto Latiniról, mert ő volt kezdeményezője s első mestere a firenzeiek művelődésének“ (VIII. 10.) Külön fejezetet szentelt (IX. 136.) a proscibált ghibellin Danténak“. Dante Alighieri nagy tudománya miatt kissé túlönérzetes, feszes és büszke s afféle roskedvű filozofus módjára nem igen tudott laikusokkal társalogni, hanem egyéb — nagy polgárhoz illő — erényei, tudománya s érdemei — úgy hiszem — méltóvá teszik, hogy megörökítem nevét e krónikában, mindamellet, hogy az ő írásban ránk hagyott, nemes munkái igaz tanúságot tesznek róla s tiszteletre-méltó hírnevet biztosítanak neki városunkban“.

s melyekkel az újkor egyik legfontosabb tudományának, a statisztikának megalapítójává lön.¹

Villani büszkeséggel szól² szülővárosa pénzügyi helyzetéről,³ melyvel egész országokon túlesz s melyet a nagyhatalmi állásra való törekvés egyik lépesőfokának tart (XI. 93.). Valóban Firenze mindinkább a pénz hatalmával cseréli fel a fegyverek hatalmát s az új állambölcselet fejlődését Villani igen

¹ Villani János körülményes leírást hagyott Firenze állapotáról a XIV. sz. elején, 1336. tájt. A köztársaság évi jövedelme 300,000 frtra ment; évenként 3—400,000 aranyfrtot vertek; (a „forint“ elnevezés a Florentia névtől s Firenze virágczimerétől származik. Firenze volt az első a ny. európai államok közt, mely az aranyvalutát alkalmazásba vette 1252-ben). 80 pénzintézet vezette nem csupán Firenze, hanem egész Európa kereskedelmi s pénzügyeit. A gyapotgyártás maga 200 raktárt s 30,000 munkást igényelt, az évenként készült posztót középértékben 12,000,000 frton adták el. A város s a közvetlen környék lakosságának száma 170,000 felé járt, 15—60 év közti fegyverképes polgárainak száma 25,000 volt, köztük 1500 nemes; 5—6000 gyermeket kereszteltek évente a Szt. János ősi egyházában (fiú keresztelésekor fekete, leányénál fehér babszemet dobtak egy gyűjtő-szekrénybe); a különböző iskolákban 8—10,000 gyermek tanult olvasni, 1000—1200 szám-tant s algebrát, 5—600 grammatikát s logikát. A bírák collegiuma 80 tagból állt, jegyző s íródeák 600 volt, orvos 60; 100 gyógyszerész (egyszersmind fűszerkereskedés) 146 sütőműhely, 140 gabnakereskedés, számtalan bolt, kereskedés és iparvállalat szolgált a közszükségletek kielégítésére. A város kapuin évente 4000 ökröt, 60,000 másféle barmot, 20,000 juhot s kecskét, 30,000 disznót hajtottak be. — 30 kórház 1000-nél több ágygyal szolgált a szegénysorsú betegek befogadására, 110 díszes templom emelkedett a város különböző részeiben. Számtalan firenzei élt hazáján kívül az egész világon szétszórvva, mint száműzött, diplomata, tisztviselő vagy kereskedő. Maga Villani éveken át tartózkodott kereskedelmi ügyekben Brugesben, Belgiumban. A keresztes háborúk elbeszélésénél „a mi kereskedő polgártársaink“, mint szemtanuknak tudósításaira hivatkozik. Az 1300-ik évi nagy jubileum alkalmával az orosz s tatár uralkodóktól a pápához küldött követek közül 12-en firenzei világpolgárok voltak. Ekkor mondta VIII. Bonifác pápa, hogy „a firenzei a világ ötödik eleme“. (Capponi: Stor. 181 l.) — Magyarországon az Anjou és Luxemburg korban G. Canestrini Discorsii szerint a Medici, Tosinghi, Portinari, Niccolao da Uzano kereskedő-czégeknek voltak ügyvivősegei, a bevándorolt firenzeiek közül többen magas állásokra emelkedtek új hazájukban; Buondalmonte János kalocsai érsek, Scolari Fülöp, Ozorai Pipo vagy Pipo Spano néven temesi ispán, egyik rokona, Scolari András váradi püspök lett. V. ö. Gino Capponi: Storia della Repubblica di Firenze II. könyv 8. f. — A. Vannucci: I primi tempi della libertà Fiorentina, Firenze, 1861., 183—255. l.

² Pl. a pisai és firenzei kereskedőknek a tunisi bey előtt való vetelkedése városaik elsőbbsége fölött (VI. 54.)

³ Altalában nagy érdeklődést tanúsít a pénzügyek iránt. Figyelemre méltó ténynek tartja pl., hogy II. Frigyes császár — kinek Faenza ostroma közben minden pénze kifogyott — „péNZ helyébe egy császári arany értékében a császár pecsétjével ellátott bőr darabokat adatott harczosainak, hogy a ki azt kincstárosának bemutatja, a jelzett értékben becsereleli neki s kihirdette, hogy a nép élelmi szerekért péNZ gyanánt fogadja el azokat“ (VI. 21.).

tanulságosan írja le; a plutokrácia történetére Európában műve az első jelentősebb forrás.¹

Általában Villani János² nem annyira mély, mint inkább szellemes s világos író, az olasz próza egyik kiváló mestere, hazája ügyeinek alapos ismerője; Scheffer-Boichorst Pál, a kiváló kritikus, Liviussal méri őt össze, Carducci valódi Herodotosát látja benne a kis köztársaságnak, mely a Perikles korabeli Athent volt hivatva felújítani a világon. Egészben véve Villani összehasonlíthatatlanul a legnagyobb valamennyi krónikás közt, kik olasz nyelven írtak.

Villani János halála után (1348) öcsese, Máté, folytatta művét, ugyanazon szellemben s körülbelől ugyanazon előnyökkel s hibákkal. A guelf érzelem nála még jobban nyilatkozik; guelf szempontból tekinti Nagy Lajos magyar király nápolyi hadjáratait is s nem tartja igazságosnak, hogy Johanna büneiért — melynek történetét egy magyar vendégbarátja, Kont Miklós (Niccolò Ungaro) előadása szerint mondja el — az egész királyság idegen uralom alá jusson. Villani Máté művét egyidejűsége s jól értesültsége Magyarország Anjou-korbéli történetének is egyik becses forrásává teszik. Villani Máté élénk színekkel ecseteli

¹ Gervinus. — V. ö. Ugo Balzani: *Le cronache italiane nel medio evo.*

² Villani Jánosnak tulajdonítják némelyek a Cronaca Napolitana (más-ként Cronica di Partenope) cz. történelmi munkát. Capasso Bertalan, a nápolyi levéltár igazgatója azonban a mű Nápolyban, Modenában s Parisban lévő kéziratának összehasonlításával bebizonyította, hogy az három külön műből van összeállítva. Legrégibb — Capasso szerint 1325 után nápolyi szerzőtől írt — része inkább emlékirat, mint krónika s Nápoly régiségeit ismerteti, de minden történelmi kritika nélkül mesék s legendák alapján. Második része a nápolyi történetnek a monarchia megalapításától Róbert király haláláig (1343) terjedő összevonata, melyet írója a mű 71-ik fejezetében megnevezett Caraciolo Caraffa Bertalan nápolyi lovag. I. Johanna királynő második férjének, Tarantoi Lajosnak ajánlott. Harmadik, legterjedelmesebb része a Villani-krónika nápolyi dolgokra vonatkozó részeinek kivonatából áll.

Egyidőben azzal vádolták Villanit, hogy a megengedett mértéken felül használta a Malaspini-krónikát, a nélkül, hogy forrásművei közt még csak meg is említette volna. Valójában egészen ellenkezőleg áll a dolog. A Malaspini krónika Scheffer Boichorst szerint (Florentiner Studien, Leipzig 1874, Sybels Historische Zeitschrift, 1870, XXIV. k. 274—313 l.) jelenlegi alakjában a XIV. századból származó, a firenzei Bonaguasi család dicsőítésére különböző krónikák kompillációjából s Villani nagy művének kivonatából készült fércmunka. A mű eredeti magva azonban, — a belső kritériumok, feudális világnézet, a XIII. századra valló durva nyelvezet tanúsága szerint — az *Istorie Fiorentine* 1282-ig terjedő része tényleg a Ricordano Malaspini műve, melyet öcsese, Giacotto 1286-ig kiegészített. Később azonban ismeretlen átdolgozók a Villani-krónika több részletének betoldása által a Malaspiniék művét egészen kivetkőztették eredeti jellegéből.

az eseményeket, keserűen ostromozza a bűnös világot s lángol a szabadságért.¹

Mutatványúl a magyarok politikai intézményeinek s harci szokásainak Nagy Lajos 1357-iki velencei hadjárata alkalmából készült leírása, a minek Villani Máté külön fejezetet szentel a VI. könyv 54-ik fejezetében. A figyelmes olasznak szemébe tűnt, hogy Magyarországon a feudális Nyugattól eltérőleg az országos tisztségek nem örökösek, hanem a király kinevezésétől függenek s minden nemesnek pontosan meg van szabva a hadi kötelezettsége. Észrevette az itáliai éghajlatnak s életnek ernyesztő hatását a magyarok egyszerű erkölceire s hadiképeségeire. A magyarokról szóló tudósításait Villani Máté firenzei szolgálatban álló magyar zsoldosoktól s Magyarországon járt kereskedő honfitársaitól vehette.²

Hogyan rendezkednek a magyarok a hadban? (IV. 54.) Előtünk, mostani olaszok előtt csodálatos dolog a lovasok nagy száma, mely a magyar királyt harciba kíséri. A régiek tapasztaltabbak voltak e dologban, melyeknek emlékét azonban a régmúlt elenyészttette, miért is itt felújítunk egyetmást, hogy megszüntessük a mostaniak csodálkozását.

A magyarok nagy nemzet, szinte mindannyian ispánjaik kormányzása alatt állnak s az ispánságok Magyarországbán nem élethossziglan tartatnak s nem örökösek, hanem a király tetszése szerint adja vagy veszi el; ősi jogszokások szabják meg, hogy valamely ispán vagy község mennyi lovast állítson ki, ha a király hadba megy, vagy háborút indít, úgy hogy a lovasok számát illetőleg mindenki tudja, hogy mi a kötelessége. S mivel a király felhívására rögtön, késedelem nélkül indulniok kell, azért minden ispán s község készen tartja azokat, kik a hadi szolgálatot teljesíteni kötelesek. Kinek két, kinek több lova van, könnyű támadó fegyverek vannak a nyíl s íj s védelemre hosszú kard. Mindannyian többretű bőrvértet viselnek, melyre egy másikat öltenek, erre ismét egyet, aztán még egyet, erre is még egyet, melyet jól bekennek s mely ruházatukúl is szolgál s ezáltal igen erőssé s védelemre alkalmassá tesznek. Fejüket ritkán borítja sisak, hogy a nyilazásban ne akadályozza őket, mert ebben van minden reményük. Nagy számú méneseik vannak, lovaik nem nagyok, velük végzik a szántást s a

¹ Villani Istorie Fiorentine-it többször adták ki: Giunti 1562—87. Muratori L. A. (Scriptores rerum Italicarum 25. köt.) 1723, Magheri 14 kötet, Firenze 1823—26; Gherardi-Dregomanni u. ott, 7 köt. 1844 és Racheli A. Triest, 1857.

² V. ö.: Marczali Henrik dr.: A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Budapest, 1902. 225—7 l.

mezei munkát, talyiga elé is fogják s valamennyit úgy szoktatják, hogy a földbe vert czövekhez béklyózva szorosan együtt álljanak, eledelük a fű, széna, szalma, kevés gabonával, főként ha keletnek tartanak s terjedelmes pusztán mennek át. Arra menet szijakkal összefűzött vértformájú nyeret használnak s ha barangolás közben lakatlan helyre jutnak, vagy táborozáskor, ember s ló a földön sátor nélkül egy fekvő helyen alusznak; szép időben feloldják nyergük hámszerű szijjait s abból készítenek derékaljat fekvő helyül; ha esős az idő, — a mi elég ritkaság — mindkét oldalról betakaróznak s jól türik a viszontagságokat. A ló jó-rosz időben fedetlen, nem árt neki, hozzászokott a rozsidőhöz. Pusztá s elhagyott helyen nem jönnek zavarba az élelemzés dolgában; csekély megterheléssel jól ellátják magukat élelemmel. Magyarországon ugyanis nagy számú barom tenyészik, a melyeket a földművelésnél nem használnak, hanem a téres legelőkön gyorsan meghizlalva levágják őket, bőrükkel élénk kereskedést űznek, húsukat nagy üstökben megfőzik, a csonttól elválasztják, kemenczében vagy a levegőn megszáritják, aztán porrá törik, lisztte őrlik s így teszik el. Ha tehát úgy esik, hogy a seregnek pusztán kell táboroznia, hol nem kap eleséget, a katonák rézbográcsban vizet forralnak s egy marékkal belé vetnek a porból, melyből minden lovasnál van egy zacskóval, a hadnagy pedig nagy mennyiségben hordat a sereg után. Ha a húspor felduzzadt, 1-2 marékkal egy más edénybe szárazat tesznek s az egészet egy gombóczzá gyurják, melyet kenyérral vagy a nélkül esznek s igen tápláló. Így a magyar sereg ellenséges földön is sokáig fentartja magát, mert a lovak fűvet mindenütt találnak. Hanem a mi országunkban, a hol kenyeret, bort s friss húst kapnak, megunják azt az ételt, melyet édesnek találnak a pusztában; erköleseik megváltoztával nem tudnak megélni abból a pépszerű ételből s nem tudják oly számban fentartani magukat, mert a városok és erődök jól fel vannak szerelve, a mező szűk s a nép óvakodó, innen van, hogy minél többen jönnek be, annál hamarabb jönnek zavarba az életszükségletekben.

Harczmódjuk nem a harczmezőn való helytállásban, hanem gyors váratlan fordulatokban, meghátrálásban s hirtelen visszafordulásban áll; elleneiket sűrű nyilzáporral borítják s erősen üldözik. Nagyon gyakorlottak a zsákmányolásban s hosszú lovaglásban s nyilaikkal nagy kárt tesznek az ellenség lovaiban s gyalogságában, mesterek a gyors támadásban, az ellenségnek rohammal való szétszórásában s nem gondolnak a halállal, hanem a legnagyobb veszélyt keresik. Ütközetben a magyarok mindig összetartanak s 10-15-en egy csoportban jobbról-balról

támadják az ellent s messziről igyekeznek nyilaikkal megsebezni s rögtön elrohannak gyors lovaikon. Zászlók s hadi jelvények nélkül mennek, nem hordanak magukkal ostrom szereket s tegezeik összeverésével adnak jelt a gyülekezésre. Talán túlsokáig időztem e tárgynál, de mivel a mi időnkben elkezdték folyton beavatkozni az italiai harcokba, nem lesz baj megirmerni harc módjukat.

Miként ment a magyar király nagy sereggel egy tatár király ellen. (IV. 5.)

Az 1354-ik év elején Lajos magyar király összegyűjté a maga hadi erejét s lengyelhoni megproclaviai embereit s rengeteg mennyiségű élelmi szerrel megrakodva 200,000 lovassal 15 napi fárasztó menet után egy tatár nagy király országába tört. Az ország királya, egy igen fiatal ember, engedélyt kért a magyar királytól, hogy csekély kísérettel biztonságban megjelenhessen előtte; megnyervén az engedélyt, 100 díszbe öltözött főúrral eljött, megkérde, miért jött a magyar király haderővel az ő országába s mit akar tőle. A király azt felelte, hogy azért tört rá, mert nem keresztény s három dolgot kíván tőle: először legyen keresztény népevel egyetemben, másodsor ismerje el az ő fenhatóságát, harmadszor: hűbéres viszonyának elismeréséül fizessen évi adót, minek fejében ő védője lesz. Az ifjú felelt: „Oh magyar király, az én seregem sokkal nagyobb a tiednél, egyedül országom erejéből, nagyjaim segélye nélkül, biztosítlak ha akarnék... fényes diadalt arathatnék feletted s néped felett, de mivel kedvem van áttérni a keresztény vallásra, hajlom kérésedre s igyekszem minél hamarább megtenni a te segélyeddel meg a pápáéval“, s megbékélve, nagy tisztelettel halmozta el a magyar királyt s elkísérte birodalma határáig. Hanem Magyarország nagyjainak féltékenysége, nehogy királyuk a tatárok meghódításával túlhatalomra jusson, okozta, hogy a tatár király jóakarata s a magyar király szép szándéka megghiúsult.¹

¹ Ez elbeszélés Nagy Lajos tatár hadjáratának egyik — a hír szárnyán Itáliába eljutott s mindenesetre kiszínezett — epizódja, melyben — ha feltétlenül hitelesnek nem is fogadható el, mint Pray György tette — legalább bizonyosságát láthatni a nagy király azon törekvésének, hogy a keleti népeket katolikusokká s a mi akkor a Keleten ezzel egyet jelentett, magyar hűbéresekké tegye. V. ö. *Pór Antal*: Nagy Lajos élete, Budapest, 1892. L. még „Havi Szemle“, Besztercebánya, 1902.